

Dile Gelen Metin
Türk Edebiyatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım
Murat Lüleci

ISBN: 978-605-2233-20-7

1. Baskı

Kasım, 2018 / Ankara
500 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 285

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
GİRİŞ.....	11

1. BÖLÜM METİN DİLBİLİMİN GELİŞİMİ

Metin Dilbiliminin Başlangıcı.....	19
Metin Dilbilim Çalışmaları.....	24

2. BÖLÜM METİN VE METİNSELLİK KAVRAMLARI

Metin Kavramı.....	37
Metinsellik Kavramı ve Metinselliğin Ölçütleri.....	44
<i>Bağdaşırılık</i>	45
<i>Tutarlılık</i>	46
<i>Amaçlılık</i>	49
<i>Kabul Edilebilirlik</i>	52
<i>Bilişsellik</i>	54
<i>Durumsallık</i>	57
<i>Metinlerarasılık</i>	58

3. BÖLÜM EDEBÎ METİN VE DİLBİLİM/METİN DİLBİLİM

Edebî Metnin Dilbilimsel İncelemesine Dair.....	61
Metin Dilbilimsel Açıdan Edebî Metin.....	68
Edebî Metinde Bağdaşırılık.....	83
<i>Artgönderimsel Bağdaşırılık</i>	91
<i>Öngönderimsel Bağdaşırılık</i>	95
<i>Eksilteli Bağdaşırılık</i>	96
<i>Yinelemeli Bağdaşırılık</i>	100
<i>Sözcüksel Bağdaşırılık</i>	104

Edebî Metinde Tutarlılık.....	106
Özelleştirme.....	121
Genelleştirme.....	123
Nedensellik.....	124
Karşıtlık.....	127
Karşılaştırma.....	128
Edebî Metinde Metinlerarasılık.....	129
Alıntı.....	133
Gönderme.....	134
İmleme.....	135
Parodi.....	136
Öykünme.....	136

4. BÖLÜM EDEBÎ METİN ÇÖZÜMLEMELERİ

Şiir.....	141
<i>Sisler Bulvarı'nda Bağdaşılık</i>	143
<i>Sisler Bulvarı'nda Tutarlılık</i>	152
<i>Sisler Bulvarı'nda Metinlerarasılık</i>	161
Hikaye.....	163
<i>Müthiş Bir Tren'de Bağdaşılık</i>	169
<i>Müthiş Bir Tren'de Tutarlılık</i>	175
<i>Müthiş Bir Tren'de Metinlerarasılık</i>	185
Roman.....	186
<i>Tutunamayanlar'da Bağdaşılık</i>	195
<i>Tutunamayanlar'da Tutarlılık</i>	214
<i>Tutunamayanlar'da Metinlerarasılık</i>	242
Tiyatro.....	257
<i>Keşanlı Ali Destanı'nda Bağdaşılık</i>	260
<i>Keşanlı Ali Destanı'nda Tutarlılık</i>	273
<i>Keşanlı Ali Destanı'nda Metinlerarasılık</i>	279
SONUÇ	283
KAYNAKLAR	285

TABLolar

Tablo-1: Dilbilim İncelemedesinde Odak Deęiřimi.....	24
Tablo-2: Dilbilimsel Söz Düzeyleri.....	26
Tablo-3: Edebî Metinde İletişim Süreci.....	69
Tablo-4: <i>Sisler Bulvarı</i> 'nın Bütünsel Metin Yapısı.....	144
Tablo-5: <i>Sisler Bulvarı</i> 'nda Bağdaşılık.....	145
Tablo-6: <i>Sisler Bulvarı</i> 'nda Zaman Perspektifi.....	145
Tablo-7: <i>Sisler Bulvarı</i> 'nda Sözdizimsel Bağdaşılık.....	146
Tablo-8: <i>Sisler Bulvarı</i> 'nda (Sözcüksel) Yinelemeli Bağdaşılık.....	147
Tablo-9: <i>Sisler Bulvarı</i> 'nda "Sen" Hitabı.....	148
Tablo-10: <i>Müthiş Bir Tren</i> 'in Bütünsel Metin Yapısı.....	168
Tablo-11: <i>Müthiş Bir Tren</i> 'de Reel-İrreal Zaman Yapısı.....	169
Tablo-12: <i>Tutunamayanlar</i> 'ın Bütünsel Metin Yapısı.....	190
Tablo-13: <i>Tutunamayanlar</i> /Sonun Başlangıcı.....	191
Tablo-14: <i>Tutunamayanlar</i> /Yayımlayıcının Açıklaması.....	191
Tablo-15: <i>Tutunamayanlar</i> 'da Kozmik Bağdaşılık /1. Bölüm.....	197
Tablo-16: <i>Tutunamayanlar</i> 'da Kozmik Bağdaşılık /2. Bölüm.....	203
Tablo-17: <i>Tutunamayanlar</i> 'da Kozmik Bağdaşılık /3. Bölüm.....	207
Tablo-18: <i>Tutunamayanlar</i> 'da Kozmik Bağdaşılık /4. Bölüm.....	209
Tablo-19: <i>Tutunamayanlar</i> /Turgut Özben'in Mektubu.....	213
Tablo-20: Turgut-Olric Özelinde <i>Tutunamayanlar</i> 'da Tutarlılık.....	218
Tablo-21: <i>Tutunamayanlar</i> 'da Nedensel Tutarlılık.....	242
Tablo-22: <i>Keşanlı Ali Destanı</i> 'nın Bütünsel Metin Yapısı.....	260
Tablo-23: <i>Keşanlı Ali Destanı</i> 'nda Bağdaşılık /1. Bölüm.....	272
Tablo-24: <i>Keşanlı Ali Destanı</i> 'nda Bağdaşılık /2. Bölüm.....	272

ÖN SÖZ

Metin dilbilimin edebî metne yaklaşımını konu alan bir çalışma yapma fikri, Hocam Prof. Dr. Alemdar Yalçın ile edebî metnin bir *bütün* oluşu ve bu bütünlüğün edebî metnin dilsel yapısına nasıl yansıdığına dair gerçekleştirdiğimiz sohbetler sırasında gündeme geldi. O günleri izleyen birkaç ay içinde yaptığımız ön araştırma, metin dilbilimin edebî metnin anlaşılmasında önemli bir adım olabileceğini gösteriyordu. Bununla birlikte metin dilbilimi geleneksel *belagat* çalışmalarından ayıran özelliklerin de bulunduğu anlaşılıyordu.

Yirminci yüzyılda insan beyninin işleyişine dair ulaşılan veriler beynimizin metni parçalar halinde değil, bir *bütün* halinde algılandığını gösteriyordu. Bu veriler, dilbilimcileri metnin bütünselliğini oluşturan özellikleri araştırmaya yöneltti. Wolfgang Dressler ile Robert de Beaugrande'nin belirttikleri gibi, metinle ilgili çalışmalar artık geleneksel yöntemlerle yapılan denemeler olmaktan çok, şartları ve yöntemleri değişmiş yeni bir bilimi, bir *metin bilimini* ortaya koymaktaydı.

Almanya ve ABD'deki yayınevi ve kütüphanelere erişim imkânımızın oluşu kaynak ve bilgilere ulaşmamız açısından çok faydalı oldu. Bunlar arasında Helmut Verlag'tan çıkan metin dilbilim külliyyatının tamamına ulaştık. János Petöfi'nin editörlüğünde hazırlanan *Papers in Textlinguistics* serisine ulaşmak metin dilbilimin ortaya çıkış süreci ve kuramsal çerçevenin oluşturulması için önemliydi.

Çalışmayı hazırlarken karşılaştığımız güçlüklerden biri kavram karmaşası idi. Metin dilbilimin edebî metinlere yaklaşımını konu alan bu çalışma bazı kuramsal güçlükleri de beraberinde getiriyordu. Metin dilbilime ait kuramsal çalışmaların batı kaynaklı oluşu bu zorlukların başında geliyordu. Bu çalışmalar büyük oranda İngilizce'nin dil özelliklerine göre düzenlenmişti. Bunların çoğunlukla batı dillerinin özelliklerini dikkate almaları bir açıdan doğaldı. Çünkü İbn-i Haldun'un *Mukaddime*'sinde de belirttiği gibi, "maksat,

tabir ve ifade her milletin kendi ıstılahına göre” olmalıydı. Biz de çalışmamızda hem batı hem de doğuda yapılan çalışmaları dikkate almaya özen gösterdik.

Dile Gelen Metin’in birinci bölümü, metin dilbilimin ortaya çıkış süreci ve metin dilbilim çalışmalarına ayrıldı. Bir disiplin olarak metin dilbilimin ortaya çıkışını ve bu alanda yapılan başlıca çalışmaları kuramsal bölüme hazırlık biçiminde birinci bölümde ele aldık. Metin dilbilimin *metin* kavramına yaklaşımı ve *metinsellik* kavramına getirdiği katkılar kuramsal çerçevenin oluşması için gerekli olduğundan, ikinci bölümde *metin* ve *metinsellik* kavramlarını irdeledik. Üçüncü bölümde, edebiyatın dilbilimin imkânları ile incelenmesine dair kuramsal çerçeveyi oluşturduktan sonra, metin dilbilim açısından *edebî metin* kavramını ele aldık ve seçtiğimiz metinlerden hareketle *bağdaşlılık*, *tutarlılık* ve *metinlerarasılık* ölçütlerinin kullanım alanlarını göstermeye çalıştık.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise edebî metinler üzerinde metin dilbilimsel çözümlenmeler gerçekleştirdik. Çözümlemecek metinlerin Türk Edebiyatı’ndan seçilmesi önem taşıyordu. Çünkü bu alanda yapılan çalışmaların ve oluşan bilgi birikiminin edebiyatımıza uygulanması çalışmamızın temel amaçlarından biriydi. Bu nedenle Türk Edebiyatı’ndan seçilmiş bir şiir (Attila İlhan, *Sisler Bulvarı*); bir roman (Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*); bir kısa hikâye (Sait Faik Abasıyanık, *Müthiş Bir Tren*) ve bir tiyatro (Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı*) metni üstünde metin dilbilimsel çözümlenmeler gerçekleştirdik. Çözümlenmeler için seçtiğimiz metinlerin bariz bazı dilsel ve yapısal özelliklere sahip olması da metinlerin seçiminde etkili oldu.

Edebiyat ve dilbilim terminolojisi arasında bazı farklılaşmaların olduğu bilinmektedir. Bunları en aza indirmek ve iki alanı bağdaştırmak için edebiyat ve metin dilbilime ait terimleri bir arada kullandık. Örneğin metin dilbilim *metin üretici*, *metin çözücü* gibi kavramları kullanırken, aynı kavramlar edebî metin incelemesinde *şair/yazar/romancı/hikâyeci* ve *okuyucu* biçiminde kullanılıyordu. Biz iki alana ait terimleri bir arada kullanmanın uygun olacağını düşündük. Bu nedenle *metin çözücü* ile birlikte *okuyucu* kavramını ya da *metin üretici* ile *yazar/şair/romancı/hikâyeci* kavramlarını bir arada kullandık.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde rehberliğinden faydalandığım Hocam Prof. Dr. Alemdar Yalçın'a şükran borçluyum. Ayrıca University of California, Berkeley Kütüphanesi çalışanlarına, Milli Kütüphane Okuyucu Hizmetleri'nden Firdevs Nurcan'a, Grafiker Yayınevi'nden Necla Yavuz'a, kapak tasarımını yapan Murat Halıcı'ya, dizgiyi gerçekleştiren Murat Ünal'a ve düzeltmeler sırasında yardımlarını gördüğüm İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü üçüncü sınıfındaki öğrencilerime teşekkür ediyorum.

Murat Lüleci
İstanbul, Kasım 2018